

ISSN 1300 - 2333

TÜRK YURDU

EKİM 1997 . CİLT 17 . SAYI 122 . FİYATI 700.000 TL

Ercüment KURAN
ayram KODAMAN
Nadir DEVLET
Yaşar AKBIYIK
Mithat BAYDUR
soy TAŞDEMİRCİ
Taner TATAR
Mesut ÇAPA
Nuri KÖSTÜKLÜ
ercan HAYTOĞLU
Mustafa KESKİN
Yusuf SARINAY
Bahri ATA



Abdulkadir YUVALI
M. Ali ÜNAL
Mustafa YILMAZ
Dursun AYAN
İbrahim ŞAHİN
Ramazan TOSUN
Ahmet YEŞİL
Bayram SAKALLI
Hüseyin SARI
Hasan KÖKSAL
Ayten SEZER
Hikmet ÖKSÜZ
Cemalettin TAŞKIRAN

78 YIL SONRA MİLLÎ MÜCADELE

78 YIL SONRA MİLLÎ MÜCADELE

78 YIL SONRA MİLLÎ MÜCADELE

78 YIL SONRA MİLLÎ MÜCADELE

ALİ GALİP'İN YÂVERİ AHMET NİHAT FEYZİOĞLU'NUN HÂTİRALARINA GÖRE ALİ GALİP OLAYI*

Bahri ATA*

Ali Galip olayı olarak bilinen olay; 25 Mayıs 1919 ile 10 Eylül 1919 arasında İstanbul hükümeti'nin, genelde Millî Mücadele'yi baltalamak, özelde Sivas kongresini dağıtmak ve başta Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Orbay olmak üzere kongrecileri yakalatmak için Ali Galip'i Elazığ valisi olarak atayarak, O'nun aracılığıyla yaptığı girişimdir. Öncelikle Atatürk'ün Nutuk'ta yayımladığı telgraf yazışmaları olmak üzere, Sivas Valisi Reşit (Ronabar) Paşa'nın ve Rauf Orbay'ın hâtraları, Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey'in, Ali Galip'in İstanbul Hükümeti ile yaptığı karışıklı telgraf muhâberesinden yola çıkarak yazdığı *Ali Galip Hâdisesi* adlı kitabı, Kâmil Erdeha'nın *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler* adlı kitabı konuya ışık tutmaktadırlar.

Bu makalede, Ali Galip'in yâveri Ahmet Nihat Feyzioğlu'nun hâtralarına göre, Ali Galip olayı ele alınacaktır. Bu hâtrât, Millî Mücadele'nin ilk yıllarında, Ali Galip'in Millî Mücadele'yi baltalayıcı girişimi ve Atatürk'ün aleyhinde olumsuz propaganda ve etkisi olduğu nihaî kararı değiştirmemekle birlikte, olayın "gerçekten, nasıl olduğu" konusunda bilgi ve anlayışımıza yeni bir boyut kazandırdığı için önemlidir.

Burada, Ahmet Nihat Bey'in konuya ilişkin

* Abant İzzet Baysal Üniversitesi, A.İ.T. Öğretim Elemanı
* Henüz yayımlanmamış bu hâtrâtı kaynak kişi Ahmet Nihat Feyzioğlu'dan dinleyen ve kaleme alan Bolu Yumrukaya Muhtarı ve Emekli Astsubay İsmail YILDIRIM Bey'dir. Hâtrâtı okuyup, incelememe izin verdiği için kendisine teşekkür ederim. Hâtrât, 27 Kasım 1970'de Ankara Eski Gülhane Askeri Hastanesinde kaleme alınmış, 1992'de daktiloya çekilmiş olup, toplam 304 sayfadır.

verdiği bilgiler, ulaşılabilen diğer hâtrâlardaki bilgilerle karşılaştırılarak, hâtrâtın ne ölçüde nesnel ve doğru bilgiyi yansıttığı saptanmaya çalışılacaktır.

Ali Galip olayına geçmeden önce kaynak kişi Ahmet Nihat Feyzioğlu hakkında, hâtrâtından yola çıkarak, bilgi vermek yararlı olacaktır.

1. Ahmet Nihat Feyzioğlu kimdir?

1892'de (H.1308) Kayseri'de doğmuştur. Ülkemize çok değerli paşa, subay, vali, yetiştirmiş Kayseri'nin önemli bir ailesi olan Feyzioğlu ailesindedir. Ahmet Nihat Bey, Kayseri'nin ünlü bir medresesinde öğrenim gördüğünü söylemekle beraber, bunun hangi medrese olduğu belirtmemiştir. 12 yıllık bir tahsilden sonra, 1912 Mayıs'ında 20 yaşında medreseden mezun olmuştur. Kırklareli'nde tabur komutanı olan dayısı mülâzım-ı sâni Mehmet Bey'in Edirne'de yedek subay talimğâhına öğrenci alınacağı haberi üzerine Edirne'ye gitmeye karar verir. 3 Temmuz 1912'de trenle yola çıkar, Kayseri'den İstanbul'a 4,5 günde ulaşır. 17 Temmuz 1912'de Edirne talimğâhına gider. Talimğâh eğitiminde birinci olan Ahmet Nihat öğretmen olarak burada kalır. 23 Kasım 1914'de 12. tımene katılmak üzere Haydarpaşa, oradan da Pozantı istasyonuna kadar trenle gelirler. Osmaniye'ye üzerinden İslahiye yakınlarında hazırlanmış özel kamp yerinde mola verilir. Bu sırada ordu içindeki mektepli-alaylı ikiliği belirginleşir. Bingöl (Çapakçur) cephesindeki Palu kasabasında hazırlanan kampa yerleşilir. Bir yıl sonra terhîs edilir ve Kayseri'ye döner. 6 ağustos 1915'de (H. 25 Ramazan 1333) kıtasına dönmesi için emir gelir. Burada Ermenilerin Bitlis ve Muş'ta yaptıkları katliamlara şahit olur. Ahmet Nihat'ın de içinde bulunduğu 36. Alay Tebriz'e kadar Ermeni kuvvetlerini tâkip ederler. Nahcivan üzerinden Erivan'a ulaşılır. 36. alay, Antranik ve ordusunun tuzağına düşmesiyle, Ahmet Nihat, gözlerini Van hastahanesinde açar. Yenik bir ordunun mağlup subayları olarak Tebriz'den Batum'a oradan da gemiyle İstanbul'a gönderilirler. Buradan memleketi Kayseri'ye geçer. Ali Galip olayı sırasında Ali Galip'in yâ-

verliğini yürütür. Bu olay sonrası tayinini Kayseri'ye aldırır. 13 Aralık 1919'da Yüzbaşı Ethem Bey'in kızkardeşi Şükriye hanım ile evlenir. 14 mart 1920'de tayini Kütahya'nın Simav kasabasına Jandarma Bölük komutanı olarak çıkar. 20 Nisan 1920'de Gediz, Emet, Demirci, Gördes kasabalarında kendi komutası altına verilir. Kömürcü kıyafetine bürünerek, düşman tabyalarının nasıl ve nerede olduğuna ilişkin kroki çıkarmakla görevlendirilir. İşbirlikçi birinin yardımıyla, Yunan Jandarması tarafından yakalanır. Buradan diğer esirlerle birlikte Atina'ya sevk olunur. Esir mübadelesi sırasında vatana kavuşur. Annesini ve Şükriye hanımı kaybettiğini öğrenir. Fevziye hanım ile evlenir. Hâtıratı kaleme alan İsmail Yıldırım kendisinden daha sonra haber alamamıştır.

2. Ahmet Nihat Fevzioglu'nun Hâtıralarına göre; Ali Galip Olayı

Ali Galip Bey, Ahmet Nihat Bey'in amcasıdır. Bâbiâli tarafından Elazığ valisi olarak görevlendirilmiştir. 13 Haziran 1919'da Ali Galip ve eşi, bir faytonla bizzat Ahmet Nihat'ın evlerine gelmiştir¹. Ali Galip, Ahmet Nihat'ın babası ile konuşmasında; "Sadrazam Damat Ferit Paşa hazretleri her nedense beni bu göreve layık gördü. Ben de kabul ederek bir an önce o içler acısı olaylardan bir müddet de olsa ırak durmayı tercih ettim"² demiştir. Ahmet Nihat Bey, ordudan teğmen olarak terhis edilmiştir. Burada kendisine Ali Galip tarafından yâverlik teklif edilir. Askerlik Şubesine gidilerek, Umum Jandarma komutanlığına vali yâverliğine ataması yapıldığı bildirilir. 24 Haziran 1919'da Ali Galip'in faytonu ile Sivas'a doğru yola çıkılır³. Ahmet Nihat'a göre, Sivas'a varılan aynı günün gecesinde Kolordu Karargahında, Mustafa Kemal Atatürk, Hüseyin Rauf Orbay, Refet Bele ve Ali Galip sabaha kadar memleketin durumunu görüşürler. Atatürk görüşmeden çıkarken, Ali Galip'e şöyle der: "...Sizlerden mutlak bir sadakat istiyorum. Millettin

namına, vatanın aşkına, bu ahdimiz bozulmasın..."⁴ 27 Haziran'da Atatürk, Sivas'a gelir gelmez, Ali Galip ve maiyetini Kolordu Karargahına getirtir ve Ali Galip'i davranışlarından dolayı azarlar. Olay devamı, Nutuk'ta şöyle anlatılmaktadır: "Efendiler, bu Ali Galip gördüğü kötü muameleden sonra mahrem beyânatı olduğunu söyleyerek gece yalnız olarak yanıma gelmek istedi. Kabul ettim. Hareketlerinin dış görünüşüne ehemmiyet vermememizi rica ile Elazığ vilayetine kabul ederek gelmekten maksadının, benim nokta-i nazarıma hizmet etmek bulunduğunu ve Sivas'ta bekleyişi, benimle buluşup bizzat talimat almak için olduğunu izah ve bin türlü delillerle ispata çalıştı ve bizi sabaha kadar işgal etmek suretiyle, muvaffak dahi olduğunu itiraf etmeliyim."⁵

Bu görüşme sonrası Atatürk, Ali Galip'in Malatya'ya gidip, göreve başlamasına izin vermiştir. Ertesi gün Divriği, Arapkir, Çemişezek üzerinden Elazığ'a ulaşılır. 28 Haziran 1919'da Ali Galip Bey görevine başlar. 30 Ağustosta İstanbul hükümetinden telgraf gelir ve telgrafta Ali Galip'in Sivas valiliğine atandığı ve derhal Mustafa Kemal Paşa'yı tevkif etmesi emredilir⁶. Ahmet Nihat'ın olaydan haberi yoktur. O sırada kendisi, operatör doktor Tahsin Bey tarafından ameliyat edilmiş ve karnındaki mermi alınmış olup, hastanede yatmaktadır. Ali Galip de arada sırada yeğenini ziyarete gelmektedir. Ahmet Nihat'a göre, Ali Galip, Sivas'a vali olarak atanmasını İngilizlerin bir oyunu olarak görmektedir. Neyin doğru neyin yanlış olduğu konusunda da zihni bir hayli karışıktır⁷. Ali Galip, eşini Ahmet Nihat'a emânet eder, Malatya'ya giderek Bedirhani aşiretinden Mutasarrıf Halil bey ile görüşür. Ahmet Nihat burada şöyle söylemektedir: "Mustafa Kemal Paşanın emri dinlenecekti. O paşa idi, Ali Galip bir kurmay albaydı. Elbette paşanın emri dinlenecekti. Ve öbürkülerde İngilizlerin emri ile hareket ediyordu. Paşa ise vatani

¹ İsmail YILDIRIM, Bir Komutanın Hatıraları, Basılmamış Hâtırat, 27 Kasım 1970, ss. 154-155.

² A.g.e. s.158.

³ A.g.e. s.160.

⁴ A.g.e.s.162.

⁵ Nutuk, s.59.

⁶ Yıldırım, 1970, s.166.

⁷ A.g.e. s.167

kurtarmak için çalışıyor.”⁸ ve devam ederek “Albay amcamdan da utanır olmuştum. Nasıl da oyuna gelmişti. İstanbul’daki Dâhiliye Nâzırı Adil Bey öncelikle amcamı böyle oyuna getirdi.”⁹ demektedir. Mustafa Kemal Atatürk, Elazığ Alay komutanı İlyas Bey’e bir tabur asker ile Ali Galip’in Malatya’da yakalanması için emir verir. Ali Galip, Mutasarrıf Halil (Rami) Bey ile birlikte 3000 kişi toplamış olan aşiret reisi Bedir Ağa’ya sığınurlar. Farklı amaçlar taşıyan Bedir Ağa’dan gece yarısı ayrılarak, Ali Galip güneye doğru kaçır. Ahmet Nihat’a göre; Mustafa Kemal’e katılamaz, çünkü ismi lekelenmişti. İstanbul’dan aldığı emri de yerine getirememiştir. Binbaşı Adil Bey tâkibe koyulur. Ali Galip, Halep’te Fransız birliğine sığınır¹⁰. Halep’ten İzmir’e oradan da İstanbul’a geçer. Ahmet Nihat Bey’de yengesinin de rızasıyla ondan aldığı bir inci kolyeyi satarak, parası ile 8 Eylül 1919’da Elazığ’dan Kayseri’ye doğru yola çıkarlar. Ahmet Nihat, Atatürk’ün Sivas’ta olduğunu öğrenince, yâveri Cevat Abbas’la (Gürer) görüşür. Cevat Abbas onu tanır. Onun aracılığıyla, Atatürk’ün huzûruna çıkar ve bir muhâfız er ve ferman arz eder¹¹. Burada Ahmet Nihat, Atatürk’e “ Sayın Paşam, malum olaylar gelişerek sizin ile onun arasını açtı. Bizleri ve ailemizi sarstı. Lâkin sizinde bilmenizi isterim ki o sizlere ve vatana sadık bir subaydı. Kendisi dürüst olduğu için kimsenin yalan söyleyeceğine inanmaz. Herkesi doğru bildiğinden ona bir oyun oynandı.”¹² demiştir. Atatürk de Ali Galip’i daha önceden tanıdığını iyi ve dürüst bir insan olduğunu, neden bunu yaptığını hayret ettiğini söyler¹³. Ahmet Nihat, Atatürk’e bazı fitneciler ve arabozucuların işi abarttığını, böyle bir görevden dolayı Ali Galip’in ağladığını anlatır. Bunun üzerine Atatürk, kendisine, Kolordu Komutanı Selâhattin Bey’e gidip, selam söylemesini kendisine bir askeri araba verilmelerini söyler¹⁴. Fakat Selâhattin Bey, istenilen arabayı “ vatan hainleri-

⁸ A.g.e. s. 169.

⁹ A.g.e. s.170.

¹⁰ A.g.e. s.171.

¹¹ A.g.e. s.174.

¹² A.g.e. s.175.

¹³ A.g.e. s.175.

¹⁴ A.g.e. s.176.

ne verecek vâsıtam yoktur”¹⁵ diyerek vermez ve huzûrdan kovar. Yine kendi imkânları ile Kayseri’ye dönmek zorunda kalırlar. Ahmet Nihat Bey, Ali Galip’in eşini buradan bir İstanbul trenine bindirerek, evine yollar.

Hâtıratında anlatıldığına göre; Ali Galip Olayı bu şekilde gelişmiştir. Aşağıdaki bölümde anlatılanlar, Nutuk, Rauf Orbay’ın hâtıraları ve Reşit Paşa’nın hâtıraları ile karşılaştırılacaktır.

KARŞILAŞTIRMA

Öncelikle, Hâtırat, Ali Galip Olayı’na ilişkin diğer kaynaklarda olmayan bilgiler içermektedir. Ancak, Ahmet Nihat Feyzioğlu’nun Hâtıraları’nın Ali Galip olayına ilişkin kısımlarını değerlendirirken, O’nun Ali Galip’in akrabası ve yâveri olduğu unutulmamalıdır. Ahmet Hilmi Kalaç’ın da belirttiği üzere, Ali Galip, vali tayin edildiği vilâyetin başına geçmeden önce Kayseri’de bir ay kalmıştır. Bu da Ahmet Nihat’ın Ali Galip’in Kayseri’ye gelişine ilişkin anlattıklarını doğrulamaktadır¹⁶

Kaynaklar, Ali Galip’in on kadar maiyyeti ile Sivas’ta olduğunu yazmaktadır ki, Ali Galip’in Dahiliye Nâzırı Adil Bey’e çektiği bir telgrafta bu doğrultudadır. Burada Ali Galip; “..efradı ailemden onbir nüfusu beraber getirdiğini...” yazmaktadır¹⁷ Ahmet Nihat’ın hâtıratında böyle bir bilgiye rastlanmamıştır.

Atatürk, Nutuk’ta yer verdiği Ali Galip-Reşit Paşa arasında geçen diyaloglar, Reşit Paşa’nın hâtıraları ile benzerlik göstermektedir. Atatürk, bu diyalogu, kendisinin de yazdığı üzere¹⁸, Sivas girişinde Nümûne Çiftliğinde onu bekleyen İbrahim Tali (Öngören) aracılığıyla öğrenmiştir. Reşit Paşa, Atatürk’den önce, 25 Haziran’da Sivas’a gelen İbrahim Tali’e, yafta meselesini ve

¹⁵ A.g.e. s.176.

¹⁶ Kemal Arıburnu; Sivas Kongresi, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara, 1997, s.132.

¹⁷ Cevdet R. Yularkıran; Reşit Paşa’nın Hatıraları, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1940, s.133.

¹⁸ Nutuk, 1995, s.29.

Ali Galip'in hezeyanlarını anlatır¹⁹.

Aslında Nutuk'ta ve Sivas Valisi Reşit Bey'in hâtıralarına belirtildiğine göre; 27 Haziran 1919'da Atatürk ile Ali Galip arasında iki görüşme olmuştur. Ahmet Nihat Bey ise bize sadece birinden söz etmektedir. Nutuk'ta yazıldığına göre, Atatürk, birinci görüşmede, Ali Galip ve maiyyetini Kolordu Komutanlığına âdetâ tutuklu olarak getirtmiş, davranışlarını bir askere yakıştıramadığını söyleyerek, azarlamıştır²⁰. İkinci görüşmede, aynı günün gecesinde, Atatürk yanında Rauf Orbay, İbrahim Tali ve Reşit Paşa olduğu sırada gerçekleşmiştir. Fakat, Vali Reşit Bey odadan çıkmıştır²¹. Ahmet Nihat, Refet Bele'den söz etmektedir. Rauf Orbay'ın hâtıraları Refet Bele'nin bu olay sırasında Sivas'ta olduğu doğrulamaktadır. Bu konuda Rauf Orbay şöyle demektedir: " Haziran aynı gün Refet Bey'i de birlikte alarak Mustafa Kemal Paşa ile Sivas'a doğru yola çıktık. Sivas'ta çok kalmadık. Vali Reşit Paşa ve şehrin ileri gelenleri ile görüşüp, Refet Bey'i Sivas'a bırakarak Erzurum'a hareket ettik."²²

Sivas Kongresi sırasında Kolordu Komutanını Miralay Selâhattin Bey olduğunu kaynaklar doğrulamaktadır²³.

SONUÇ

Ali Galip Olayı'na ilişkin en gerçekçi ve güvenilir kanıtlar, Ali Galip'in İstanbul hükümeti ile yaptığı ve Atatürk'ün de bir şekilde ele geçirdiği telgraf metinleridir. Bu hâtırat, 1970'ten geçmişe bir bakışıdır (retrospektiftir). Hâtıratın yukarıda belirtilen konularda diğer kaynaklarla uyuşan ve uyuşmayan yerleri vardır. Gerçekte hâtıratta konuya ilişkin anlatılan bazı noktalar, şu an ki bilgilerle ne doğrulanabilmekte, ne de yanlışlanabilmektedir. Bunun için Atatürk'ün yâveri Cevat Abbas Bey'in ve Sivas Kolordu Ko-

mutanı Selâhattin Bey'in de eğer varsa konuya ilişkin hâtıraları okunmalıdır.

Dönemin Sivas Valisi Reşit Paşa, Ali Galip'ten 1908 İnkılabını hazırlarken, Bâbüâli ve padişahın güvendiği Şemsi Paşa hatırlamasını istemektedir²⁴. Gerçekten tarihte her bir olay eşsiz (unique) olmakla birlikte Şemsi Paşa ve Ali Galip olayları arasındaki benzerlikler dikkat çekicidir.

Atatürk, yeni koşullara uygun hemen geliştirdiği stratejiler ile bu entrikaları etkisiz bırakmıştır. Bu olayı söz konusu ederek, Milli Mücadele'nin en büyük düşmanı olan Damat Ferit Hükümetine saldırıya geçmiştir. Üstelik, İstanbul ve Anadolu arasında her türlü ilişkinin kesilmesini sağlamıştır. Bu yüzdendir ki, Reşit Paşa 12 Eylül 1919 tarihini Millî Mücadele'de bir dönüm noktası kabul etmektedir²⁵.

Ali Galip, Adapazarı Harp Divanı'nda yargılandı. Rauf Orbay, Ali Galip'in Ankara'da dolaştığını işitince Büyük Millet Meclis'inde onun hakkında açıklama yapmıştır. 150'likler listesine alındı. Memleket dışına kaçan Ali Galip, Besarabya ve Dobruca arasında at ticareti yapmış ve yurtdışında vefât etmiştir²⁶.

KAYNAKLAR

ABALIOĞLU, Yunus Nadi, *Ali Galip Hadisesi*, Sel yayınları, İstanbul, 1955.

ARIBURNU, Kemal, *Sivas Kongresi*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Ankara, 1997.

ATATÜRK, *Nutuk 1919-1927*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Ankara, 1995.

ERDEHA, Kamil, *Millî Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.

ORBAY, Rauf, *Hâtıralar*, Yakın Tarihimiz, 1962, cilt III, sayı:28.

YULARKIRAN, Y., *Reşit Paşa'nın Hâtıraları*, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1940.

¹⁹ Yularkıran, s.53.

²⁰ A.g.e. s. 29.

²¹ Yularkıran, 1940, s.62.

²² Rauf Orbay; *Hâtıralarım*, 1962, s.49.

²³ Yularkıran, s.135.; Yunus Nadi, s.42.

²⁴ Yularkıran, 1940, s.45.

²⁵ A.g.e., s.147.

²⁶ Kâmil Erdeha, *Millî Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 136.